

YTTRANDE
2023-03-13

Dnr: KF2023/VO1/4

Till Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

Konstfacks yttrande avseende promemorian Bättre anpassad undervisningstid, U2022/04085

Konstfack har av regeringen ombetts att lämna synpunkter på promemorian Bättre undervisningstid. Konstfacks kommentarer och synpunkter redovisas nedan.

Sammanfattning

Regeringen presenterar förslag om att ta bort elevens val samt förändringar i timplanerna för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. Konstfack noterar att denna promemoria i allt väsentligt överensstämmer med det förslag som lämnades av Skolverket 2020 (Skolverket Dnr 6.1.1-2020:495), vilket betyder att vårt yttrande i stort är kritiskt på samma grunder som det vi gav 2021-01-25.

I förslaget kvarstår att elevens val tas bort samt att bildämnet som helhet tillförs ytterligare tio timmar, från 230 till 240 timmar per år. De tio timmar som överförs till bildämnet är enligt vår mening dock inte möjligt att se som kompensation för ett slopat elevens val, då merparten av de omfördelade timmarna överförs till samhälls- och naturorienterande ämnen. Vi ser med oro på hur utarmningen av de estetiska ämnena i skolan fortsätter, alltmedan efterfrågan på visuell kompetens och visuell läskunnighet fortsätter att öka i samhället, liksom förmågan till kreativitet, skapande och återskapande (re-design, återbruk etc).

Våra argument mot förslaget fördelar sig över följande punkter:

- Förslagets huvudargument för att ta bort elevens val är att minska den stofffrängsel som drabbar vissa ämnen, framför allt samhällsorienterande och naturorienterande ämnen, och omfördela timmar till dessa från elevens val. Bild kompenseras med tio timmar till lågstadiet, men vi menar att detta är otillräckligt, felplacerat och omotiverat.
- Fördelningen av timmar mellan stadierna förstärker synen på bildämnet som irrelevant.
- Borttagandet av elevens val minskar barns och ungas möjligheter att möta olika estetiska verksamheter, vilket i förlängningen motverkar behovet av en bredare

rekryteringsbas till högskolestudier inom konstnärliga utbildningar, inklusive lärarutbildningar för de praktisk-estetiska ämnena.

Stofffrängsel som argument

Stofffrängsel är ett problem för många ämnen, inte enbart de samhälls- och naturorienterande ämnena. I Skolverkets nationella utvärdering av bild, musik och slöjd (2015) konstateras att bildämnet är ett av de ämnen som genomgått flera stora förändringar över tid, inte minst i samband med att ämnet ”Teckning” blev ”Bild” i och med Lgr80. Författarna konstaterar att ämnena, trots nya läroplaner och kursplaner, hela tiden breddas, vilket i sin tur leder till stofffrängsel och urvalsproblem när det gäller innehållet i ämnena. (Bild, musik och slöjd i grundskolan - En sammanfattande analys av de nationella ämnesutvärderingarna, Skolverket, Rapport 426, 2015, s. 29)

I utbildningsdepartementets promemoria står att läsa: ”I läroplanerna har det vidare införts tydligare övergripande skrivningar om bl.a. jämställdhet och kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Området är läroplansövergripande och ska behandlas återkommande i utbildningen, men det lyfts särskilt fram i kursplanerna för de naturorienterande ämnena (NO-ämnena) och de samhällsorienterande ämnena (SO-ämnena).” (s. 32)

Konstfack konstaterar att ovanstående kunskapsområden även återfinns i det centrala innehållet för bildämnets årskurs 7-9: ”Bilder som behandlar identitet och maktrelationer, till exempel sexualitet, etnicitet och kön och hur dessa perspektiv gestaltas och konstrueras”. Vi anser därför att det finns fog för att anta att det hamnar minst lika mycket på bildlärarna som lärare inom SO- och NO-ämnena att undervisa om dessa kunskapsområden. Att förlägga förslagets tillskott på tio timmar till lågstadiet där detta innehåll inte behandlas är därför ogenomtänkt.

Därtill anser Konstfack att det i förslaget saknas tydlig motivering till fördelningen av timmar mellan ämnena. Det enda argument som anges till att det blir just tio timmar till bild och tio timmar till musik (sammanlagt 240 timmar vardera), liksom 12 timmar till hem- och konsumentkunskap (sammanlagt 130 timmar) är att: ”Det bedöms dock som rimligt att, vid fördelningen av timmarna från elevens val, inte alltför mycket ändra förhållandet mellan teoretiska och praktiska inslag i utbildningen.” (s. 32) Konstfack konstaterar dock att det minimala tillskottet av timmar i de praktisk-estetiska ämnena inte är tillräckligt för att kompensera för det växande gap som uppstår genom ökningen med 50 timmar till sammanlagt 650 timmar för NO-ämnena samt 95 timmar till sammanlagt 980 timmar för SO-ämnena.

Fördelningen av timmar till lågstadiet förstärker synen på bildämnet som irrelevant

Det saknas motivering i remissen av varför regeringen anser att de tio timmar som tillförs bildämnet är bäst lämpade att placeras i lågstadiet. Vi menar naturligtvis att det kunskapsinnehåll som bildämnet bidrar med är viktigt för alla åldrar. Men att placera de tio timmarna i lågstadiet förstärker synen på bildämnet som mindre relevant. De flesta lärare med bildpedagogisk högskoleutbildning arbetar på mellanstadiet och framför allt på högstadiet. På lågstadiet tenderar bildämnet att integreras i andra ämnen efter förmåga av lärare som ofta

saknar bildbehörighet. Det är inte många skolor som har utbildade bildlärare i årskurs 1–3. Oftare är det klasslärare eller lärare i fritidshem med utökad behörighet som bedriver bildundervisningen.

Oförmågan att se bildämnet som ett kunskapsämne av samma dignitet som exempelvis SO, NO eller svenska upprätthåller vad vi ser som en olycklig hierarkisering mellan skolämnena. Att i dagens bildsamhälle underkänna bild som kunskapsämne går emot den literacitetsforskning som betonar betydelsen av att stärka allas vår förmåga att identifiera, tolka och använda texter, bilder och andra medieformer. Skolverket framhåller i sin utvärdering (2015) att ämnena bild, musik och slöjd "har stor betydelse för att såväl utveckla som träna förmågor som kreativitet, analysförmåga, skapande, förmåga att förstå, tolka, uttrycka och kommunicera – förmågor som också framhålls som betydelsefulla framtidskompetenser". I rapporten framgår även att elever, genom bland annat ämnet bild, får möjlighet att utveckla en annan sorts förståelse än den de får genom undervisning i andra ämnen och i andra sammanhang. (Bild, musik och slöjd i grundskolan - En sammanfattande analys av de nationella ämnesutvärderingarna, Skolverket, Rapport 426, 2015, s. 7-8).

Borttagandet av elevens val minskar barns och ungas möjligheter att möta olika estetiska verksamheter, vilket i förlängningen motverkar behovet av en bredare rekryteringsbas till högskolestudier inom konstnärliga utbildningar, inklusive lärarutbildningar för de praktisk-estetiska ämnena

I högskolelagen poängteras att all högre utbildning och forskning ska vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund. Att elever ges möjlighet att i framtiden välja studier på konstnärlig grund kan enbart ske genom att denna grund finns genom hela skolgången.

Skolverket lyfter i sin utvärdering (2015) det faktum att pojkar och elever med föräldrar med högst gymnasieutbildning endast i liten utsträckning håller på med estetisk verksamhet på sin fritid och att det därför är "särskilt betydelsefullt för dessa elever att möta en allsidig och stimulerande undervisning i de estetiska ämnena i skolan som därmed kan ha en kompensatorisk funktion" (Bild, musik och slöjd i grundskolan - En sammanfattande analys av de nationella ämnesutvärderingarna, Skolverket, Rapport 426, 2015, s. 16).

I remissen kan vi under rubriken Konsekvenser för integration och segregation läsa: "Fullföljd skolgång med goda kunskapsresultat är viktigt för möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden och i samhällslivet samt bidrar till att minska risken för utanförskap och kan förebygga brottslighet bland unga. Utrikes födda elever som har börjat i svensk skola efter ordinarie skolstartsalder har ofta sämre förutsättningar att uppnå goda kunskapsresultat." (s. 41). I relation till detta argumenterar vi för de praktisk-estetiska ämnenas betydelse för multimodal kommunikation i mötet med exempelvis nyanlända elever. Vidare ger de praktisk-estetiska ämnena utrymme för individers behov av att kunna uttrycka sig och få möjlighet att visa kompetenser inom olika kunskapsområden, även om tal- och skriftspråk har brister. Skapande i bild, musik, dans, i hantverk och design erbjuder alltid ett kunskapsinnehåll, men kan även ha kompensatoriska inslag. Något som i allra högsta grad även kan gälla svenskfödda elever.

Utöver de praktisk-estetiska ämnenas möjliga kompensatoriska funktion innebär slopandet av elevens val en inskränkning av möjligheterna för elever med drömmar och förutsättningar för

yrken som designers, illustratörer, filmskapare, konstnärer och konsthantverkare, bild- och slöjdlärare att förbereda sig för sådana yrkesutbildningar. Om barn och unga får minskade möjligheter att fördjupa sig i och utveckla sina estetiska intressen och kompetenser genom hela skolgången, minskar även förståelsen för att dessa också erbjuder vägar till ett yrkesliv.

Under 2019–2022, utvärderade UKÄ, på uppdrag av regeringen, hur universitet och högskolor arbetar med breddad rekrytering. Redan 2001 skrevs det in i högskolelagen att universitet och högskolor i sin verksamhet aktivt ska främja och bredda rekryteringen till högskolan. Konstfack arbetar aktivt för en breddad rekrytering eftersom det är väl känt att andelen nyantagna med föräldrar som saknar eftergymnasial utbildning är fortsatt låg till de konstnärliga högskolorna. (UKÄ Rapport 2009:18 R) Även andelen nyantagna med utländsk bakgrund ligger under riksgenomsnittet vid de konstnärliga högskolorna. Vi ser att förslaget om att ta bort elevens val och endast tillföra tio timmar till bildämnet ytterligare försvårar arbetet med breddad rekrytering till konstnärliga högskolor. Något som självfallet även påverkar Konstfacks bildläroarbildning och i förlängningen möjligheten att stävja läraryrket inom bildämnet.

Den utredning som ligger till grund för remissen har stora brister. Det saknas en grundlig redovisning för hur utredarna resonerat för att komma fram till att just 50 extra timmar behövs för NO-ämnena och 95 extra timmar för SO-ämnena. Vidare saknas bland annat en ordentlig redogörelse för vilka ämnen elever läser som elevens val samt hur många lärare som undervisar i berörda ämnen och i vilken omfattning. Även Skolverkets val av remissinstanser i samband med den första remissomgången brister då ingen konstnärlig högskola återfanns bland remissinstanserna. Konstfack anser därför att utredningen bör gå tillbaka till Skolverket för ytterligare bearbetning.

Avslutningsvis bör det tilläggas att ett borttagande av elevens val innebär att en stor möjlighet för eleverna att påverka såväl sin egen utbildning som att fördjupa sig i egna intresseområden försvinner. En rättighet som fastslås i barnkonventionen.

Mot ovanstående resonemang avstyrker Konstfack förslaget i sin helhet. Skulle förslaget om att ta bort elevens val ändå antas anser Konstfack att de timmar som tilldelas bildämnet bör vara av en betydligt större omfattning än vad som föreslås samt att de ska förläggas till högstadiet.

Beslut

Ärendet har beslutats av rektor Maria Lantz efter föredragning av Anette Göthlund, professor på Institutionen för bild- och slöjdpedagogik (IBIS). I handläggningen av ärendet har även administrativ studierektor Erika Johansson deltagit.

Maria Lantz
Rektor

Erika Johansson
Administrativ studierektor, IBIS